

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 17, p. 153-164, Autumn 2021

Elbistan/Alebey ve Ekinözü/Alışar Köyleri Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar

Contributions to the Dictionary Compilation From the Dialects of Elbistan/Alebey and Ekinözü/Alisar Villages

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.882766>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
18.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
15.09.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
29.09.2021

Asya Studies

Enes Asıl
Yüksek Lisans Öğrencisi / İğdir
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı
enes.asil.4646@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0457-7133>

Öz

Türkiye Türkçesinin temel dil alanlarından birisi olan ağızlar (dialects) ülkemizde üzerine çok fazla çalışmanın yapıldığı bir alandır. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili ilk çalışmalar Kunos, Nemeth, Maksimov gibi yabancı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların tarihi 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra yerli bilim insanları da ağızlar üzerine çalışma yapmaya başlamış ve günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Dilde sadeleşme hareketlerinin de etkili olduğu bu çalışmalar daha sonrasında yapılan derleme faaliyetleriyle belli başlı bir çalışma sahası olmuştur. Bu özelliği ile ağızlarda yer alan kelime ve ifadeler Türk dili ve kültürü için adeta bir hazine konumundadır. Çünkü kullandığımız dilin hangi dillerden etkilendiğini, nereden ve ne şekilde geldiğini, kelimelerin zaman içerisinde hangi ses ve anlam serüvenlerinden geçtiğini, daha da önemlisi geçmişte kullanılan fakat günümüzde kullanımdan düşmüş olan arkaik kelimeleri ağızlardan görmekteyiz.

Bu çalışmada Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Alebey ve Ekinözü ilçesinin Alışar köylerinden derlenen mahallî (yerel) ifadeler toplanmıştır. Çalışmamızın amacı yaptığımız derlemeler ve çalışmalar sonucu, Türk Dil Kurumu'nun yayımlamış olduğu Derleme Sözlüğü'nde yer almayan kelimeleri tespit etmek ve adı geçen sözlüğe katkı sağlamaktır. Çalışmamızda tespit edilen kelimeler "Derleme Sözlüğü'nde Yer Almayan İfadeler" ve "Derleme Sözlüğü'nde Yer Almasına Rağmen Elbistan'da ve Ekinözü'nde Konuşulduğu Belirtilmeyen İfadeler" başlığı adı altında toplanmıştır. Ayrıca kelimeler kendi içerisinde işlev ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılmış ve anlamlarının daha iyi anlaşılması için örnek cümlelerde kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda söz konusu bölgede yapılan araştırma ve derleme faaliyetleri neticesinde Derleme Sözlüğü'nde yer almayan yirmi üç, Derleme Sözlüğü'nde yer almasına rağmen derleme yapılan bölgede konuşulduğu belirtilmeyen on beş olmak üzere toplamda otuz sekiz kelime tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Elbistan Ağızı, Ekinözü Ağızı, Derleme Sözlüğü, Derleme Çalışması, Türk Dili

Abstract

Dialects, which is one of the basic language areas of Turkey Turkish, is an area on which many studies have been made in our country. The first studies on Turkey Turkish dialects were made by foreign researchers such as Kunos, Nemeth and Maksimov. The history of these works dates back to the middle of the 19th century. After the proclamation of the Republic, local scientists started to work on dialects and many studies have been carried out until today. These studies, in which the simplification movements in the language were also effective, became a major field of study with the compilation activities carried out later. With this specification, the words and expressions in the dialects are almost a treasure for the Turkish language and culture. Because we see from which languages the language we use was affected, where and how it came from, what sound and meaning adventures the words went through over time, and more importantly, archaic words that were used in the past but have fallen out of use.

In this study, local expressions were collected from the villages of Alebey of Elbistan district of Kahramanmaraş and Alisar villages of Ekinözü district. The aim of our study is to determine the words that are not included in the Compilation Dictionary published by the Turkish Language Association as a result of the compilations and studies we have made and to contribute to the aforementioned dictionary. The words identified in our study were collected under the titles of "Expressions Not Included in the Compilation Dictionary" and "Expressions Not Specified to be Spoken in Elbistan and Ekinözü Despite being Included in the Compilation Dictionary". In addition, the words are classified according to their functions and functions and used in example sentences for a better understanding of their meanings.

Accordingly, as a result of the research and compilation activities carried out in the region in question, a total of thirty-eight words were identified, of which twenty-three that are not included in the Compilation Dictionary and fifteen that are not spoken in the compilation region although they are included in the Compilation Dictionary.

Keywords: Dialect, Elbistan Dialect, Ekinözü Dialect, Compilation Dictionary, Compilation Study, Turkish Language

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Asıl, E. (2021). Elbistan/Alebey ve Ekinözü/Alışar Köyleri Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(17), 153-164.

GİRİŞ

Türkiye'de Ağız Araştırmalarının Tarihine Kısa Bir Bakış

Bir dil içerisinde çeşitlenen kollarından her biri olarak tanımlanabilen ağızlar, bünyesinde hem kök hem de farklılaşan ve değişen unsurları da taşımaktadır. Bugün "dil teorileri" incelendiğinde, dillerin temelde bir dilden geldiği, coğrafi, siyasi ve kültürel farklılaşmaların etkisi ve iletişimin de kopmasıyla birçok dilin oluştuğu görülmektedir (Bulut, 2017: 10).

Ağız çalışmaları, dil çalışmalarının önemli kollarından birisidir. Üslup, biçim, kaynak kullanımı, iç tutarlılık, derleme gibi yöntemlerin kullanıldığı ağız çalışmaları, üzerinde çalışma yapılan dil hakkında ses bilgisi, biçimbilgisi, söz dizimi gibi önemli bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca ağız çalışmaları aracılığıyla o dil ile ilgili eşzamanlı ve artzamanlı bilgilere de ulaşmak mümkündür (Adıgüzel, 2013: 387).

Ülkemizde ağız çalışmalarıyla ilgili ilk yayın V. A. Maksimov tarafından yapılan ve 1867 yılında St. Petersburg'da yayımlanmış olan *Opit izsledovanija tyurskich dialektov v chudave digare-i Karamanii* isimli çalışmadır. Bu çalışma Hüdavendigâr ve Karamanlı ağızları üzerine yapılmıştır. Anadolu ağızları üzerine 1867 yılından başlayıp 1940 yılına kadar uzanan dönemde bir iki istisna hariç genellikle yabancı araştırmacılar çalışma yapmıştır. Bu yüzden bu dönem "yabancı araştırmacılar" dönemi olarak isimlendirilebilir. Yabancı araştırmacılar döneminde Maksimov'un dışında İ. Kunos, M. Hartmann, V. Pisarev, L. Bonelli gibi isimler çalışma yapmıştır. Bu çalışmalarda Anadolu ağızları üzerine bazı metinler yayımlanmış, bu metinlerden yola çıkılarak bazı gramer özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak tüm bu çalışmalar sadece tarihî bir yâdigâr olmaktan öteye gidememiştir. İsmi saydığımız çalışmaların tarihî değerleri küçümsenemez. O günün şartları içerisinde değerli birer hizmet sayılırlar. İlk çalışmalar oldukları için eksik ve kusurları da elbette çoktur. Bu dönemde araştırma niteliği taşıyan makaleler de kaleme alınmıştır. Ancak sayıları oldukça kısıtlıdır. Anadolu ve Rumeli ağızlarının genel yapısını dilbilgisi yönünden değerlendiren en derli toplu makale 1931'de Lehistanlı Türkolog Tadeusz Kowalski¹ tarafından yazılmıştır (Korkmaz, 1976: 143-144).

12 Temmuz 1932 yılında Atatürk'ün talimatlarıyla bugünkü adı Türk Dil Kurumu olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve Türkçeye ilgili sorunlar yeniden gündeme gelmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla Türkçeyi bir bilim dili haline getirmek için somut anlamda önemli adımlar atılmış ve Türkçeye kurumsal bir kimlik kazandırılmıştır (Adıgüzel, 2013: 389).

Ülkemizde 1939-49 yılları arasında *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* yayımlanmıştır. Bu dergide 1933-35 yıllarında derlenen 150 binden fazla kelimeye yer verilmiştir. Dergi hem düzenlenmesi hem de kelimelerin anlamlarını ve ağızlardaki söyleyiş biçimlerini yanlış vermesi bakımından bilimsellikten uzaktır. Ayrıca dergide Anadolu ağızlarındaki tüm kelimeler de derlenmemiştir. Bu aksaklık ve olumsuzluklar üzerine Türk Dil Kurumu yeni derleme faaliyetlerine başlamıştır. Bu kapsamda köy öğretmenleri ve bölgedeki uzman sayılabilecek nitelikte olan kişilere başvurularak sekiz yıllık sürede 450 bin kelime derlenmiştir. Hazırlanmış olan bu 450 bin kelimeye daha önce elde olan malzemelerin de eklenmesiyle günümüzde 13 ciltten oluşan (cilt sayısı baskıya göre değişiklik gösterebilir) Derleme Sözlüğü'nün temelleri atılmış olundu. Sözlüğün A-K arası 1963-75 yılları arasında; K-Z arası ise 1979 yılında tamamlanmıştır. Eser bugün Türkiye Türkçesi ağızlarının sözvarlığını ortaya koyan en önemli eser olarak hâlâ varlığını hissettirmektedir (Eren, 1990: 1-78).

Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların daha verimli olduğu dönem 1940 yılından sonrasidir. Bu dönemde daha çok yerli araştırmacılar çalışmalar yaptığı için bu dönem "yerli araştırmacılar dönemi" olarak isimlendirilebilir. Fin Türkologlarından Marti Räsänen'in, 1926 yılından başlayıp 1942 yılına kadar uzanan derleme yayınları yabancı araştırmacılar dönemi olarak adlandırabileceğimiz birinci dönem ile yerli araştırmacılar dönemi olarak anılan ikinci dönem arasında bağlantı kuran bir geçiş yayını niteliğindedir (Korkmaz, 1976: 144). Räsänen (1893-1976), 1925 yılında Karadeniz çevresinde araştırmalara başlamış 1933-42 yılları arasında Orta Anadolu bölgesinde (Sivas, Yozgat, Ankara ve Konya) çalışmalar yapmıştır (Eren, 2018: 279).

Ülkemizde Anadolu ağızlarıyla ilgili ilk çalışmayı 1940'lı yıllarda Ahmet Caferoğlu yapmıştır. Anadolu'nun hemen hemen tüm vilayetlerini gezerek hazırladığı çalışma 9 ciltlik oldukça önemli bir külliyattır. Bu çalışma kaynak kişilerin² genelde erkek olması ve memleket dışından (hapishane, hastane vb. yerlerden) seçilmesi, derlenen metinlerin büyük bir kısmının manzum olması, metinlerin duyma

¹ bk.: Kowalski, T. (1931). Osmanisch-Türkische Dialekte. *Enzyklopedie des Islâm IV*, s. 991-1011.

² bk.: Demir, N. (1998). Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi. *Dursun Yıldırım Armağanı*. Yay.: Metin Özarslan/Özkul Çobanoğlu. Ankara. 171-180.

yoluyla yazılması yani ses kayıt cihazı kullanılmaması, her ağız bölgesi için ayrı bir çeviri yazı alfabesi kullanılması, alt ağız bölgelerine ait metinlerin derlenmeyişi... gibi nedenlerden dolayı eleştirilmiştir. Ahmet Caferoğlu'nun bu eseri eleştirilere rağmen Anadolu ağzılarının önemli bilgileri olarak başvurulan ana yapıtlardan birisidir (Akar, 2006: 39).

Bu yıllarda Ahmet Caferoğlu'nun çalışmaları dışında yapılmış bazı çalışmalar vardır. *Gaziantep Ağzı*³, Ömer Asım Aksoy tarafından 1945-46 yıllarında üç cilt olarak yayımlanmıştır. Bu eser sadece kent merkezi verilerine dayanması ve bilimsel yöntemlerin eksik kullanılması sebebiyle bazı eleştirilerin hedefi olmuştur. Ömer Asım Aksoy'un eseri birtakım eleştirilere maruz kalsa da atasözleri ve deyimler açısından zengin bir eser olması hasebiyle Türkiye'de ağız araştırmaları için önemli bir eserdir (Akar, 2006: 40).

*Urfa Ağzı*⁴, 1945'te Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından hazırlanmış 147 sayfalık küçük çapta bir eserdir. Eserin yazarı Urfalı olmasına rağmen bir filolog olmadığı için eserde birtakım eksiklikler bulunmaktadır (Korkmaz, 1976: 149-150).

Şevket Beysanoğlu tarafından 1966'da yazılmış olan *Diyarbakır Ağzı*⁵ isimli eserde bu ağız bölgesinin ses ve şekil özellikleri ele alınmıştır. Yazarın bir filolog olmaması, eserde yapılan ses ve şekil bilgisi açıklamaları ve kullanılan transkripsiyon işaretleri eserin yer yer bilimsel ölçütlere aykırı düştüğünü göstermektedir (Korkmaz, 1976: 153).

Ahmet Caferoğlu'ndan sonra Zeynep Korkmaz da Anadolu ağzılarıyla ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. 1956 yılında yayımlanan *Güney-Batı Anadolu Ağzıları: Sesbilgisi*⁶ adlı eser ülkemizde ağız çalışmaları konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Eser hem kaynak kişilerin doğru seçimi hem çevriyazı işaretlerinin doğru ve ayırt edici biçimde kullanılması hem de fonetik incelemelerin mukayeseli olarak incelenmesi yönüyle ülkemizdeki ağız araştırmalarına önemli yenilikler getirmiştir. Korkmaz, 1963 yılında *Nevşehir ve Yöresi Ağzıları*⁷ isimli çalışmayı kaleme alarak bu alana önemli bir katkı daha yapmıştır. Korkmaz'ın derlemeye dayalı metin incelemesiyle ilgili son çalışması 1964-65 yıllarında tamamlanmış olduğu *Bartın ve Yöresi Ağzıları*⁸ adlı eser olmuştur. Bu eser 1944'te Türk Dil Kurumu tarafından kitap olarak yayımlanmıştır (Akar, 2006: 40).

Ülkemizde 1970'li yıllardan sonra Anadolu'da bazı illerde üniversitelerin açılmasıyla il ve yöre ağzıları üzerinde çalışmalar bir hayli artmıştır. Bu bağlamda Erzurum/Atatürk Üniversitesini ilk önce anmamız gerekir. Burada Doğu Anadolu ağzılarıyla ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. *Erzurum İli Ağzıları*⁹, 1973'te üç cilt olarak Efresiyab Gemalmaz tarafından hazırlanmış ve 1978 yılında yayımlanmıştır. *Kars İli Ağzıları*¹⁰, Ahmet Bican Ercilasun tarafından doktora tezi olarak 1971'de hazırlanmıştır. 1972 yılında *Artvin Yöresi ve Ağzıları*¹¹ Turgut Acar; *Rize İli Ağzıları*¹² Turgut Günay tarafından yayımlanmıştır. Selahattin Olcay ve Ahmet Bican Ercilasun da *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*¹³ adlı eseri yayımlamışlardır (Akar, 2006: 40-41).

Anadolu ağzıları üzerine hem nicelik hem de nitelik bakımından önemli birçok çalışma kaleme alınmıştır. Sadettin Buluç, Turgut Günay, Tuncer Gülensoy, Ahmet Günşen, Mukim Sağır, Leyla Karahan, Nurettin Demir, Erdoğan Boz, Muharrem Öçalan... gibi daha adını saymadığımız pek çok dilci hem kendi çalışmalarıyla hem de yürüttükleri yüksek lisans ve doktora tezleriyle bu alana önemli katkı sağlamışlardır (Adıgüzel, 2013: 389).

Ülkemizde ağzılarla ilgili sadece morfolojik çalışmalar yapılmamış bunun yanı sıra sınıflandırmaya/tasnife dayalı çalışmalar da yapılmıştır. Tasnif, çeşitli özellikler göz önünde alınarak benzer olanları bir araya getirmek, farklı olanları ayırtmak demektir. Dil araştırmalarında tasnif ve atlas çalışmaları birbiriyle yakından ilişkilidir. Çünkü dil atlaslarının yapılabilmesinin yolu eksiksiz ve doğru tasnif yapmaktan geçmektedir. Türkiye Türkçesi ağzılarını ilk defa Macar Türkolog İ. Kunos (1986)

³ bk.: Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı I Gramer*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı II*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

Aksoy, Ö. A. (1946). *Gaziantep Ağzı III (Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler)*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

⁴ bk.: Kürkçüoğlu, K. E. (1945). *Urfa Ağzı*. İstanbul: TDK Yayınları.

⁵ bk.: Beysanoğlu, Ş. (1966). *Diyarbakır Ağzı*. Ankara: Halkevi Yayınları.

⁶ Detaylı bilgi için bkz.: Korkmaz, Z. (1956). *Güney-Batı Anadolu Ağzıları: Sesbilgisi*. Ankara: DTCF Yayınları.

⁷ bk.: Korkmaz, Z. (1963). *Nevşehir ve Yöresi Ağzıları*. Ankara: DTCF Yayınları.

⁸ bk.: Korkmaz, Z. (1994). *Bartın ve Yöresi Ağzıları*. Ankara: TDK Yayınları.

⁹ bk.: Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum İli Ağzıları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

¹⁰ bk.: Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağzıları*. Ankara: TDK Yayınları.

¹¹ bk.: Acar, T. *Artvin Yöresi ve Ağzıları*. (Basılmamış Doktora çalışması, Erzurum 1972).

¹² bk.: Günay, T. (1978). *Rize İli Ağzıları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara.

¹³ bk.: Olcay, T. ve Ercilasun, A. B. (1998). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.

tasnif etmiştir. İ. Kunos'tan sonra Ahmet Caferoğlu (1946 ve 1959), Leyla Karahan¹⁴ (1996), Tahsin Banguoğlu (*Türkçenin Gramerinde*¹⁵ ve *TDE Ansiklopedisinde*), Piet Kral gibi araştırmacılar genel; Nemeth (1946), Ahmet Bican Ercilasun¹⁶ (1985), Hazai (1971), Hayashi¹⁷ (1984) gibi araştırmacılar bölgesel tasnifler yapmışlardır. Bazı araştırmacılar da il/ilçe düzeyinde tasnifler yapmışlardır. Efresiyab Gemalmaz¹⁸ (1978), Cemil Gülseren¹⁹ (2000), Mukim Sağır²⁰ (1995), Turgut Günay²¹ (1978), Tuncer Gülensoy²² (1988) gibi isimleri il/ilçe düzeyinde tasnif yapan isimlerdendir. Ahmet Caferoğlu, İ. Kunos, Leyla Karahan gibi isimler tasniflerinde sadece Anadolu ağızlarına yer verirken; Tahsin Banguoğlu²³, Piet Kral gibi isimler tasniflerinde hem Anadolu hem de Rumeli ağızlarına yer vermişlerdir. Yapılan bu tasniflerde kullanılan ölçütleri şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Ses bilgisi ölçütleri, 2. Şekil bilgisi ölçütleri, 3. Söz varlığı ölçütleri, 4. Söz dizimi ölçütleri, 5. Vurgu ölçütleri (Buran, 2011: 41-54).

Ülkemizde son yıllarda mukayeseli ağız incelemeleri de araştırmacıların ilgi odağı haline gelen konulardan birisi olmuştur. Ahmet Buran'a göre ağızların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, çalışma yapılan ağız yöreleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasıdır. Ağızların mukayeseli olarak incelenebilmesi için ağız malzemelerinin eksiksiz ve bilimsel yöntemlerle derlenmiş olması gerekir. Aksi takdirde yapılan karşılaştırmalı incelemeler hatalı olur. Geniş bir coğrafyada varlık gösteren Türkçenin ağızlarının doğru bir şekilde tespiti ve yeterli malzemenin temin edilmesi, önemli olduğu kadar zordur. Zira Türkiye'deki ağız araştırmalarının -özellikle derleme sırasındaki- zorlukları düşünüldüğünde Türkiye dışında ağız araştırması yapmanın güçlükleri daha iyi anlaşılmaktadır.²⁴ Leyla Karahan'a göre ağızların mukayeseli olarak incelenmesi Türkçenin çözüm bekleyen birçok meselesine çözüm olmanın yanı sıra aynı zamanda Türklerin iskân yani yerleşme tarihiyle ilgili birtakım sorulara cevap olması bakımından da oldukça önemlidir. Ahmet Caferoğlu birçok Türk boyunun Anadolu topraklarına gelerek birbiriyle iç içe yaşaması sonucu bu boyların dillerinde birtakım kaynaşmalar olduğunu dile getirmiş ve bu kaynaşmaların ağız araştırmaları açısından karmaşık bir hâl aldığını belirtmiştir. Ahmet Caferoğlu ortaya çıkan bu karmaşıklığın bir açıklığa kavuşabilmesi için Anadolu ağızlarının Türkiye dışındaki Türklerin ağızlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi gerektiğini dile getirir. Bu kapsamda Türkiye Türkçesi ağızlarıyla Türkçenin arkaik eserlerinin karşılaştırılması, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla eski Türkçe döneminin karşılaştırılması, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla Türk lehçelerinin karşılaştırılması, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla Türkiye dışı Türk ağızlarının karşılaştırılması, Türkiye Türkçesi ağızlarının geneliyle Türkiye'deki belli bir ağız yöresinin karşılaştırılması gibi kriterle pek çok lisansüstü tez, makale ve bildiri yapılmıştır (Güneş, 2012: 20-44).

Bahsedilen tüm bu çalışmalara bakıldığında ülkemizdeki ağız çalışmalarının tarihi her ne kadar 19. yüzyıla dayandırılrsa da Kâşgarlı Mahmut'un 1072'de yazmaya başlayıp 1074'te tamamladığı *Divanü Lügati't-Türk* adlı eserinin muhtevasında da Türk boylarının lehçe ve ağız özellikleri hakkında geniş bilgilere rastlanmaktadır. Bu bağlamda Divanü Lügati't-Türk'ü de anmamız gerekir.

Derleme Sözlüğü

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanmış olan Derleme Sözlüğü 1932-60 yılları arasında ülkemizin farklı bölgelerinden derlenmiş olan Türkçe veya Türkçeleştirilmiş kelimelerden oluşmaktadır. Eser iki farklı derleme çalışmasından sonra ortaya çıkmıştır. Birinci derleme çalışması 1932-34 yılları arasında yapılmış ve altı ciltlik Söz Derleme Dergisi bu çalışmanın sonunda ortaya çıkmıştır. Birinci derlemeye katılan derlemecilerin bir listesi yoktur fakat sayıları dört beş bin civarındadır. İkinci derleme çalışması 1952-59 yıllarını kapsamaktadır. Bu derleme çalışması birinci derlemeye göre daha verimli olmuştur. İkinci derlemeye katılanın sayısı 917'dir ve bu kişilerin adları ve nerelerde derleme yaptıkları bellidir. Bu iki derlemenin birleşiminden de Derleme Sözlüğü oluşmuştur. Yurdun çeşitli bölgelerinden

¹⁴ bk.: Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.

¹⁵ bk.: Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları, s.17.

¹⁶ bk.: Ercilasun, A. B. (1985): Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan*, Ankara s. 219-223.

¹⁷ bk.: Hayashi, T. (1984). *Dialects on the Eastren Turkish Coast of the Black Sea*. A Preliminary Report, Gengo Kenkyu 85.

¹⁸ bk.: Gemalmaz, E. (1978): *Erzurum İli Ağızları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

¹⁹ bk.: Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*. Ankara: TDK Yayınları.

²⁰ bk.: Sağır, M. (1995). *Erzincan İli Ağızları*. Ankara.

²¹ bk.: Günay, T. (1978). *Rize İli Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara.

²² bk.: Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.

²³ bk.: Banguoğlu, T. (1977). *Anadolu (ve Rumeli) Ağızları. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.1*, İstanbul: Dergah Yayınları.

²⁴ bk.: Buran, A. (1999). *Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar. Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (9 Mayıs 1997, Ankara) Ankara: TDK Yayınları, 89-91.

binlerce kişinin göndermiş olduğu 600 bin civarındaki fişe dayanarak hazırlanmıştır. Bu işe gönül vermiş kişilerin emekleriyle ortaya çıkan bu eser halk ağzında kullanılan kelimeleri eksiksiz bir şekilde verecek nitelikte değildir. Yine halk ağzında kullanılan kelimelerin anlamlarını ve söyleyiş farklılıklarını da yanlışsız gösterecek nitelikte değildir. Çünkü halk her gün söz varlığımıza yeni yeni kelimeler eklemektedir. Eksikleri ve yanlışları daha az olan bir eser meydana getirmek için daha fazla dilcinin yetişmesi ve yetişen bu dilcilerin ülkemizin her coğrafyasını dolaşarak daha uzun derlemeler yapması gerekmektedir (Gül, 2013: 518-522). Temennimiz bahsi geçen bu sözlüğün daha az hatayla ve daha çok kelimeyle yeniden düzenlenmesi yönündedir.

Ağız Çalışmalarında Elbistan Ağızı

Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili bugüne dek pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar lisans seviyesinde 9, yüksek lisans seviyesinde 4 olmak üzere toplam 13 tez, bireysel olarak hazırlanmış olan 8 çalışma ve yine ağız çalışmalarında başvurduğumuz 17 adet makale, dergi yazısı, kitap şeklinde listelenebilir (Demirci ve Güzel, 2016: 164).

Elimizde bulunan ve ulaşılan kaynaklara göre Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili ilk bilgiler ve dil malzemelerine Evliya Çelebi'nin *Seyahat-nâme* adlı eserinde rastlanmaktadır. Evliya Çelebi farklı zamanlarda Kahramanmaraş'ı iki kez ziyaret etmiş ve Maraşlıların "kelimatları lisân-ı Türkîdir. Ve Maraş'ın ekseriyatta halkı Türkmandır." diye söz etmiş, Kahramanmaraş'ta yaşayan Türkmenlerin günlük hayatta kullandıkları sözcük ve cümlelerden, kadın erkek isimlerinden örnekler vermiştir (Alpaslan ve Yakar, 2009: 9-47).

Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili lisans seviyesinde yapılan 9 çalışmanın künyesi kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: Özdemir, Y. (1960). *Afşin Ağızı*. Ankara Üniversitesi DTCF. / Mihçı, A. İ. (1967). *Elbistan Ağızı*. Ankara Üniversitesi DTCF. / Bahçe, M. (1972). *Elbistan Ağızı*. Atatürk Üniversitesi. / Günal, İ. (1972). *Göksun Ağızı*. Ankara Üniversitesi DTCF. / Özgül, A. (1981). *Kahramanmaraş Merkez Ağızı*, Selçuk Üniversitesi. / Çulha, F. (1984). *Elbistan Ağızı*, Fırat Üniversitesi. / Koçak, S. (1987). *Kahramanmaraş Yöresi Yemeklerinin Dili ve Terimleri*, Atatürk Üniversitesi. / Akben, M. (1987). *Kahramanmaraş El Sanatları Dili*, Atatürk Üniversitesi. Sümen, H. İ. (1989). *Pazarçık (Kahramanmaraş) Yöresi Ağızları*, Fırat Üniversitesi (Demirci ve Güzel, 2016: 165-168).

Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili yüksek lisans seviyesinde yapılan çalışmaların künyesi kronolojik olarak şöyledir: Akbaş, A. (1985). *Yapalak-Ekinözü Ağızı Ses ve Şekil Bilgisi*, Hacettepe Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). / Kılıç, M. (2009). *Kahramanmaraş Merkez Ağızı*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). / Kirik, E. (2011). *Kahramanmaraş Merkez İlçe Ağızı (Ses Bilgisi, Metinler)*, Sakarya Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). / Aksu, A. (2013). *Nurhak ve Yöresi Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Demirci ve Güzel, 2016: 1687-171).

Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde Elbistan ağızı Batı Grubu ağızlarına dahil edilmiştir. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserde Leyla Karahan ağızları ilk başta Doğu Grubu ağızları, Kuzeydoğu Grubu ağızları ve Batı Grubu ağızları olmak üzere üç ana gruba ayırmıştır. Batı grubu ağızlarında Kahramanmaraş'ın dışında Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ve Zonguldak ağızları da yer almaktadır (Karahan, 2017: 2). Daha sonra bu grupları kendi içerisinde alt gruplara ayıran Karahan, Batı grubu ağızlarını dokuz gruba ayırmış ve yedinci grupta Kahramanmaraş'a da yer vermiştir. Yedinci alt grupta Kahramanmaraş'ın dışında Tarsus (İçel), Ereğli (Konya), Adana, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Darende, Akçadağ ve Doğanşehir (Malatya) ağızları bulunmaktadır (Karahan, 2017: 171). Elbistan bu grupta ikinci derecedeki alt gruplar içerisinde Afşin, Göksun, Andırın, Adana, Hatay, Tarsus ve Ereğli ağızlarıyla birlikte zikredilmiştir (Karahan, 2017: 172). Afşin, Elbistan, Göksun, Andırın, Adana, Hatay, Tarsus, Ereğli ağızlarının belirleyici özelliklerini Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserde belirtmiştir. Bu belirleyici özellikler arasında Elbistan ağzında bulunma hal ekinin aynı zamanda ayrılma (çıkma) hal ekini ifade etmesi, belirli bazı kelimelerde açık e (ä) ünlüsünün duyulması, Elbistan'ın Yapalak, Ekinözü ağızlarında düzenli bir şekilde ş>s değişmesi olması gibi toplamda on özellik zikredilmiştir (Karahan, 2017: 173-174).

Elbistan Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar isimli çalışmayı Doç. Dr. Ahmet Demirtaş ve onun yüksek lisans öğrencisi Aysun Ölker birlikte yürütmüştür. Söz konusu çalışmada:

- Elbistan ağzında kullanıldığı halde Derleme Sözlüğünde yer almayan on iki isim (avâç, çotlama, eşganak vb.) ve "alay etmek" anlamına gelen bir birleşik fiil olan "lavga et-" fiili,
- Derleme Sözlüğünde Elbistan ağzındaki anlamıyla bulunmayan altı isim (çele, hasa, patik vb.), "kurutulmuş kayısının çekirdeğini çıkarmak" anlamına gelen bir birleşik fiil olan "patik pıtlat-" fiili ve "büyük ve geniş ağızlı" anlamına gelen bir deyim olan "serik ağızlı" deyimini,
- Elbistan ağzında kullanılan ve Derleme Sözlüğünde verilenlere yakın anlamlı olan iki isim (göreñge, holuk), dört fiil (iyala- vb.), iki birleşik fiil (kekil kes- vb.), "üşenmeksizin, üşenmeden" anlamında bir ikileme olan "enüm günüm" ikilemesi ve "hiçbir iz kalmayacak şekilde yok olmak" anlamına gelen bir beddua olan "ğarartısı kaçaçça" deyimini tespit edilmiştir.

Tespit edilen tüm bu sözcükler örnek cümle içerisinde kullanılmış ve yöre ağzına özgü özellikleri açısından değerlendirilmiştir (Demirtaş ve Ölker, 2019: 110).

Derleme Sözlüğünde Kahramanmaraş Kelimelerinin Dağılımı ve Ses Bilgisi Özellikleri isimli çalışmada Mevlüt Erdem, Derleme Sözlüğünün bütün ciltlerini tarayarak Kahramanmaraş kelimeleri tespit etmiş ve bu sayıyı yaklaşık 5500 olarak vermiştir. Bu kelimelerin il merkezi ve ilçelere göre dağılımına bakıldığında en fazla kelime yaklaşık 1980 kelimeyle Kahramanmaraş ve çevresine ait kelimelerdir. Kahramanmaraş'tan sonra en çok kelime yaklaşık 1790 kelimeyle Afşin ilçesinden gelmiştir. Afşin'i sırasıyla yaklaşık 850 kelimeyle Elbistan, 660 kelimeyle Göksun, 170 kelimeyle Andırın ve 55 kelimeyle Pazarcık takip etmektedir. Kelimelerin sayısına bakıldığında büyük çoğunluğunun büyük yerleşim yerleri olan Afşin, Elbistan gibi yerleşim bölgelerinden geldiği görülmektedir. Kahramanmaraş merkez ağzıyla Kahramanmaraş'a bağlı diğer ilçelerin ağzları mukayese edildiğinde hem coğrafi yapının etkisi hem de uzaklığın etkisiyle bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Ağız özellikleri açısından birbirine en yakın ilçeler Elbistan ve Afşin ilçeleridir. Ayrıca Afşin ilçesinin kelimeleri Göksun ilçesinin kelimeleriyle de büyük oranda benzeşmektedir (Erdem, 2010: 115-116).

Elbistan ağzlarıyla ilgili yapılan çalışmalar arasında zikretmemiz gereken bir diğer çalışma Arif Bilgin'e ait olan *Elbistanca Sözlük: Örnekleriyle Elbistan Ağzı*²⁵ adlı çalışmadır. 2006 yılında Pınar Giyim tarafından yayımlanan bu çalışmada Elbistan ve çevresi ağzlarından toplanan kelimelere yer verilmiştir (Büyükakkaş, 2009: 190). 350 sayfadan oluşan bu eser takdim, ön söz ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Takdim bölümünde eserin uzun uğraşlar sonunda hazırlandığı belirtilmiş, Elbistan'ın 1910'lu yıllara ait olduğu düşünülen bir fotoğrafı koyulmuştur. Önsözde Elbistan'ın önemli bir yerleşim ve kültür merkezi olduğu belirtilmiş, esere alınan kelimelerde çelişkiye düşüldüğünde bu kelimeleri yaşlılara teyit ettirdikleri belirtilmiştir. Sözlük bölümünde Elbistan'da kullanıldığı tespit edilen 3001 madde başı kelime ve anlamları verildikten sonra bu kelimelerin yörede kullanım şekilleri bazen bir cümle bazen bir paragraf bazen de bir metin ile örneklendirilmiştir (Demirci ve Güzel, 2016: 179).

Elbistan ağzı denilince akla gelen bir diğer çalışma 2008 yılında Abdülvahap Özalp tarafından yapılmış olan *Elbistan Ağzı & Çiçek Köyü Örneği (Kelimeler Deyimler)*²⁶ isimli çalışmadır. Kelimeler, Deyimler, Atasözleri, Beddua-Dua-Hakaret Sözleri-Mani-(Metel) Bilmecce-Tekerleme ve Yeminler olmak üzere dört bölümden oluşan eserde yaklaşık 12.000 civarında kelime yer almaktadır (Büyükakkaş, 2009: 190). Eser Özgü yayımları arasında yayınlanmıştır. 464 sayfadan oluşan eserin birinci bölümünde (s. 19-178) Çiçek köyünde kullanılan kelimeler ve anlamları verilmiş, bazı yerlerde uzun açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde (s. 9-362) Çiçek köyünde kullanılan deyimler anlamlarıyla verilmiştir. Üçüncü bölümde (ss. 363-438) Çiçek köyünde kullanılan atasözleri anlamlarıyla verilmiştir. Son bölüm olan dördüncü bölümde de (ss. 439-464) Çiçek köyünde kullanılan beddualar, dualar, hakaret sözleri, maniler, meteller (bilmeceler), tekerlemeler, yeminler anlamlarıyla verilmiştir (Demirci ve Güzel, 2016: 179-180).

Elbistan Ağzı (Kahramanmaraş Ağzları – II) isimli çalışma 2012 yılında Mehmet Dursun Erdem ve Esra Kirik tarafından yapılmıştır. Elbistan ağzı üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarının ortaya koyulduğu bu makalede özellikle Elbistan ağzının fonolojik özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu fonolojik özelliklerden yola çıkılarak Elbistan ağzı ile çevre ağzlar ve Türkiye Türkçesi ağzlarının mukâyesesi yapılmış; fonolojik anlamda benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur (Erdem ve Kirik, 2012: 1043). Bu mukayeseler sonucu elde edilen fonolojik özelliklerden bazıları şöyle sıralanabilir:

- Birincil uzunluklara Elbistan ağzında az da olsa rastlanmıştır.

²⁵ bk.: Bilgin, A. (2006). *Elbistanca Sözlük: Örnekleriyle Elbistan Ağzı*. Elbistan: Pınar Yayınları.

²⁶ bk.: Özalp, A. (2008). *Elbistan Ağzı & Çiçek Köyü Örneği (Kelimeler Deyimler)*. Elbistan: Özgü Yayınları.

- Hece düşmesi Elbistan ağzında sıkça rastlanan ses olaylarındadır. En dikkat çekici olan hece düşmesi istek kipi eki olan "-e, -a"nın yanındaki /y/ sesiyle görülen düşmedir.
- Elbistan ağzında patlayıcı bir ses olan /k/ın, sızıcı bir ses olan /h/ sesine dönüşmesi sıklıkla görülen ses olaylarındadır. (k>h).
- Kapalı e (è) sesi Elbistan ağzının karakteristik özelliğidir.
- Batı Grubu ağzlarında olduğu gibi Elbistan ağzında da ilerleyici benzeşme, gerileyici benzeşmeden daha kuvvetlidir.
- Elbistan ağzında kelime ortasında ve sonunda kullanılan genizsi /n/ (ŋ) ünsüzü korunmuştur (Erdem ve Kirik, 2012: 1067-1068).

Kahramanmaraş ve Yöresi Ağzları (Giriş-İnceleme-Metinler) isimli eser Mehmet Dursun Erdem ve Esra Kirik tarafından 2011 yılında hazırlanan bir diğer çalışmadır. Kahramanmaraş İl Özel İdaresi tarafından yayımlanan bu eserde ana dili Türkçe olan köylerden derlemeler yapılmıştır. Kaynak kişi olarak daha çok bayan konuşurlardan, 60 yaş üzeri, okuma yazma bilmeyen ve ağız bölgesinden ayrılmamış kişiler seçilmiştir. Kahramanmaraş genelinde 300'e yakın köyde insanlarla doğrudan görüşülerek 416 derleme kaydı yapılmış, bu kayıtlardan 134'ü üzerine metin incelemeleri yapılarak eser vücuda getirilmiştir. Birebir Elbistan'dan kayıtlar da içeren bu çalışmada 10 köy kaydıyla Elbistan ilçesi de incelenmiştir (Erdem ve Kirik, 2011: 1-4).

2013 yılında yayımlanan *Türkiye Türkçesi Ağzları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler* isimli makalede Türkiye Türkçesi ağzları üzerine çalışma yapılmayan il ve ilçeler tespit edilerek bölgelere sınıflandırılmıştır. Söz konusu çalışmada Kahramanmaraş ağzı yer almasa da Kahramanmaraş'ın hem merkez hem de ilçeleri üzerine söz varlığı/sözcük tespiti konusundaki çalışmalar yetersizdir (Bulut, 2013: 1133-1135).

İNCELEME

1. Derleme Sözlüğü'nde Yer Almayan İfadeler

Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Alebey ve Ekinözü ilçesinin Alışar köylerinde yapılan derleme ve araştırmalar sonucunda aşağıda listesi verilen kelimelerin Derleme Sözlüğü'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Tespit edilen söz varlığı kendi içerisinde işlev ve fonksiyonlarına göre "İsim Soylu Kelimeler", "Fiiller", "İkilemeler ve Kalıplaşmış İfadeler", "Soru Anlamı Taşıyan İfadeler" olmak üzere sınıflandırılarak verilmiştir.

A. İsim Soylu Kelimeler

anarya: geri geri gitmek.

- Arabayla anarya anarya gel, eşyaları buraya indirelim.

bir demlik: tamamen, bütünüyle.

- İşlerini bir demlik bitirmeden gelme.

buncaaz: 1. masum, küçük, suçsuz kişi. 2. bir şeyin çok az olduğunu gösterir.

- Buncaaz çocuğu niye dövdünüz? (Masum, küçük anlamında)
- Buncaaz yemek kime yetecek? (Yemeğin az olduğunu gösterir.)

çilpi: genellikle kışın yakacak olarak kullanılan küçük ağaç dalları, çalı.

- Sobayı tutuşturmak için biraz çilpi istedi.

hazaren/hazaran: sayısı bellisiz, binlerce.

- Bu hastalıktan dolayı hazaren insan öldü.

incoz: yeşil erik.

- İncöz bu sene epey pahalı.

odurku: azıcık.

- Kızım oradan yemeğe odurku tuz at.

omusilli: çok değerli, çok kıymetli anlamındaki söz. Güzelim, tertemiz manaları da vardır.

- Oyun oynarken omusilli gömleğin düğmesini koparmış.

ötâçe: karşı taraf, karşı yaka.

- Şu odunları abinle ötâçeye koyup eve öyle gelin.

sifli sifli: gizli gizli, saklanarak.

- Orda sifli sifli ne iş görüyorsunuz?

B. Fiiller

çîri- : tiksinmek.

- Kokmuş yemekleri görünce çîridim.
- gop-**: koşarak.
- Kavgayı görünce goparağ hepsi buraya geldi.

C. İkilemeler ve Kalıplaşmış İfadeler

arıya git-: bozulmak.

- Soğuktan pazarcıların tezgahındakiler arıya gitmiş.

dal daşşak: çırılçıplak.

- Sokakta dal daşşak gezen çocuklar vardı.

garamet çal-: iftira etmek.

- Bilip bilmeden garamet çalıp insanların hakkına girme.

garamet et-: iftira etmek.

- Bilip bilmeden garamet edip insanların hakkına girme.

gavur çocuğu: hakaret bildiren bir ifade. Genelde sinirliyken kullanılır.

- Gavurun çocukları camı pencereyi kırmış.

hahını avcuna goy-: haddini bildirmek, boyunun ölçüsünü vermek.

- Lakaytlık yapan adamın hahını avcuna goydum (haddini bildirdim).

hışını çıkar-: bir kimseyi perişan etmek, onu yenmek, onu acayip şekilde dövmek.

- İnsafsız adam zavallı işçilerin hışını çıkarmadan parasını vermiyordu.

D. Soru Anlamı Taşıyan İfadeler

naadar: ne kadar?

- Sizin orda ekmeğin fiyatı naadar?

nidim/nidiim: ne yapayım, ne edeyim?

- Nidim, elimden bir şey gelmiyor.

nidiyon: ne yapıyorsun?

- Sen bu kadar parayı nidiyon?

nidicin/nînecin/nîneycin: ne yapacaksın?

- Sen işine bak, onların sözünü nîneycin?

2. Derleme Sözlüğü'nde Yer Almasına Rağmen Elbistan'da ve Ekinözü'nde Konuşulduğu Belirtilmeyen İfadeler

Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Alembey ve Ekinözü ilçesinin Alışar köylerinde yapılan derleme ve araştırmalar sonucunda aşağıda listesi verilen kelimelerin Derleme Sözlüğü'nde yer aldığı hâlde söz konusu olan yörelerde konuşulduğunun belirtilmediği tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kelimeler kendi içerisinde işlev ve fonksiyonlarına göre değerlendirilmiş, "İsim Soylu Kelimeler", "Fiiller" ve "Soru Anlamı Taşıyan İfadeler" olmak üzere sınıflandırılarak verilmiştir.

A. İsim Soylu Kelimeler

beleş: bedava, ücretsiz.

- Bakkal amca bana beleş çikolata verdi.

beşiriksiz: beceriksiz.

- Anam bu gız da amma beşiriksiz.

bıldır: geçen sene, geçen yıl.

- Bıldır bu zamanlar ekinler biçilmişti.

çerçici: köylerde veya mahallelerde dolaşarak alışveriş yapan kimse, çerçi.

- Her hafta köye gelen çerçici bu hafta gelmedi.

darı: mısır.

- Tarlaya bu sene darı ektik amma ne fayda yağış yok.

dombalak: takla.

- Çimlerin üzerinde dombalak atan çocuklar vardı.

goz: ceviz.

- Gozların çırpılma vakti geldi.

guzlacı: hamile hayvan, doğuracak hayvan.

- Kurbanda aldıkları hayvan guzlacı çıktı.

horanta: ev halkı, bütün aile fertleri.

- Bu kadın bu kadar horantanın kahrını nasıl çekiyor ola?

ötên/ötén: geçenlerde, birkaç gün önce.

- Ötên bize gelmiş, birkaç gün kalmıştı.

peşkir: havlu.

- Yüzünü yıkadıktan sonra hiç peşkir kullanmazdı.

sille: tokat.

- Çocuğa gızdığı yetmezmiş gibi bir de sille attı.

B. Fiiller

çığırmak: çağırarak, seslenmek.

- Eve çığırdım çığırdım gelmedi, nidim?

ökelenmek/öykelenmek: sinirlenmek.

- Babam ortada heçbir şey yokan öykelenip duruyor. (yokan: yokken, heçbir: hiçbir)

C. Soru Anlamı Taşıyan İfadeler

essâh: doğru mu, sahi mi, gerçek mi?

- Öyle mi olmuş essâh? (Öyle mi olmuş sahiden/doğru mu anlamında)

Yapılan çalışmanın ilk bölümünde *Türkiye'de Ağız Araştırmalarının Tarihine Kısa Bir Bakış* isimli başlık adı altında dil çalışmalarının önemli bir kolunu oluşturan ağız çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. *Derleme Sözlüğü* isimli bölümde söz konusu sözlüğün içeriğinden bahsedilmiş oluşum süreci kısaca anlatılmıştır. *Ağız Çalışmalarında Elbistan Ağzı* isimli bölümde çalışmanın söz konusu olan Elbistan ağzıyla ilgili daha önce yapılan çalışmalardan bahsedilmiş, yapılan ağız tasniflerinde Elbistan ağzının hangi sınıfa olduğu hakkında çeşitli bilgiler okuyucunun bilgisine sunulmuştur. *İnceleme* bölümü kendi içerisinde "Derleme Sözlüğü'nde Yer Almayan İfadeler" ve "Derleme Sözlüğü'nde Yer Almasına Rağmen Elbistan'da ve Ekinözü'nde Konuşulduğu Belirtilmeyen İfadeler" olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Alışar ve Ekinözü ilçesinin Alembey köylerinde yapılan derleme faaliyetleri sonucunda tespit edilen kelimeler kategorisine göre sıralanmış ve örnek cümleler içerisinde kullanılmıştır.

SONUÇ

Dil durağan olmayan, canlı ve sürekli gelişen bir varlıktır. Bu bağlamdan hareketle Derleme Sözlüğü için halk ağzında kullanılan kelimeleri eksiksiz bir şekilde verecek nitelikte değildir diyebiliriz. Yine halk ağzında kullanılan kelimelerin anlamlarını ve söyleyiş farklılıklarını da yanlışsız gösterecek nitelikte değildir. Çünkü halk her gün söz varlığına yeni yeni kelimeler eklemektedir. Bu kapsamda Derleme Sözlüğü'ne katkı mahiyetinde bu güne kadar ülkemizde pek çok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir.

Lehçe bilim araştırmaları olarak da bilinen diyalektoloji araştırmaları, ülkemizde özellikle son yıllarda yapılan lisansüstü çalışmaların/tezlerin sayısının artması, ağız monografilerinin hazırlanması, yazılmış olan makale ve bildirimlerin sayısının artmasıyla Türkiye Türkçesi ağızlarının incelenmesi ve kayıt altına alınmasına yönelik çalışmaların ciddi bir boyuta ulaştığını göstermektedir. Yazılan her yeni tez, makale ve bildiri de Derleme Sözlüğü'nün güncellenmesi gerektiği gerçeğini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu çalışmada "Derleme Sözlüğü'nde Yer Almayan İfadeler" başlığı adı altında yirmi üç, "Derleme Sözlüğü'nde Yer Almasına Rağmen Elbistan'da ve Ekinözü'nde Konuşulduğu Belirtilmeyen İfadeler" başlığı adı altında on beş olmak üzere toplamda otuz sekiz söz derlenmiştir. Bu sözlerin işlev ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılmasına ilişkin elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Derleme Sözlüğü'nde Yer Almayan İfadeler		Derleme Sözlüğü'nde Yer Almasına Rağmen Elbistan'da ve Ekinözü'nde Konuşulduğu Belirtilmeyen İfadeler	
İsim Soylu Kelimeler	10	İsim Soylu Kelimeler	12
Fiiller	2	Fiiller	2
İkilemeler ve Kalıplaşmış İfadeler	7	İkilemeler ve Kalıplaşmış İfadeler	-
Soru Anlamı Taşıyan İfadeler	4	Soru Anlamı Taşıyan İfadeler	1
Toplam	23	Toplam	15

Tablo 1: Derlenen İfadelerin İşlev ve Fonksiyonlarına Göre Dağılımı

Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilen kelimelerden koparak>goparak, buncaaz>buncağız, nidicin<ne yapacaksın, naadar<ne kadar, ağırina git-, hahını avcuna goy-, öteberi kelimeleri bazı ses değişikliklerine uğrayarak Türkiye Türkçesi ve ağızlarında da kullanılmaktadır. Bu kelimeler, farklı yörelerde farklı söyleyiş özellikleriyle kullanılmış olsa da Derleme Sözlüğü'nde yer almadıkları tespit edildiği için çalışmaya dahil edilmiştir. Dilin söz varlığını oluşturan kelimelerden bazılarının dil içi veya dil dışı etkenlerden dolayı zaman içerisinde unutulması veya yitirilmesi olarak tanımlayabileceğimiz sözcük ölümünün dilde en aza indirilmesi açısından bu ve buna benzer kelimelerin Derleme Sözlüğü'ne eklenmesi gerekmektedir.

Tespit edilen bu kelimelerden yola çıkarak Elbistan ve Ekinözü ağızları için şu değerlendirmeleri de yapmak mümkündür:

1. Söz konusu yörelerde kullanılan söz varlığında patlayıcı bir ses olan /k/'nın sızıcı bir ses olan /h/'ye dönüşmesi sık görülen ses olaylarından (koparak > goparah k>h).
2. Söz konusu yörelerde soru anlamı bazı kelimelerde vurgu ve ünlü uzunluklarına dayanmaktadır (gelicî, nînecin).
3. Söz konusu yörede kullanılan kelimelerde ünlü birleşmesinin örneklerine de rastlanmaktadır (nidiyon < ne+ediyon, nidicin < ne+et-).

Elbistan ağzının sözvarlığı elbette bu sözcüklerle sınırlı değildir. Bu ve buna benzer bir dilin sözvarlığına dair yapılan çalışmalar geçmişte kullanılan fakat günümüzde kullanımdan düşmüş olan arkaik kelimelerin tespit edilmesi ve yeniden kullanıma kazandırılması bakımından önemli çalışmalardır. Bu tarz çalışmaların artması Derleme Sözlüğü'nün değerini katlandıracak, kullanımını arttıracak; yapılan yanlışları göz önüne çıkararak hataların tespit edilmesini sağlayacak ve en önemlisi de Türkçenin zenginliği bir kez daha ortaya çıkacaktır. Temennimiz bu tarzda yapılan çalışmaların artması, söz varlığımızın gelecek nesillere aktarılması ve korunması yönündedir...

KAYNAKÇA

- Acar, T. (1972). *Artvin Yöresi ve Ağızları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Adıgüzel, A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler. *Turkish Studies*, 8(9), 387-401.
- Akar, A. (2006). Ağız Çalışmalarında Yöntem Sorunları. *Turkish Studies*, 1(2), 37-53.
- Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı I Gramer*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı II*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1946). *Gaziantep Ağzı III (Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler)*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Alpaslan, Y. ve Yakar, S. (2009). *Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*. Kahramanmaraş: Ukde.
- Banguoğlu, T. (1977). Anadolu (ve Rumeli) Ağızları. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.1*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (1966). *Diyarbakır Ağzı*. Ankara: Halkevi Yayınları.
- Bilgin, A. (2006). *Elbistanca Sözlük: Örnekleriyle Elbistan Ağzı*. Elbistan: Pınar Yayınları.
- Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 1129-1149.
- Bulut, S. (2017). Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar-I. *Asya Studies*, 2(2), 9-16.

- Buran, A. (1999). Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağzlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, 9 Mayıs 1997, Ankara, (s. 89-91), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağzlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 6(1), 41-54.
- Büke, H. (2020). Denizli Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(50), 131-148.
- Büyükkaktaş, A. (2009). Türkiye Türkçesi Ağzı Sözlükleri Üzerine Bir Deneme. *Turkish Studies*, 4(4), 184-195.
- Çiftçi, F. (2014). Bitlis Merkez Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 261-272.
- Demir, N. (1998). Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi. (Editörler: Metin Özarslan & Özkul Çobanoğlu). *Dursun Yıldırım Armağanı* İçinde (s. 171-180). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Matbaası.
- Demirci, M. ve Güzel, M. (2016). Kahramanmaraş Ağzıları Üzerine Yapılan Çalışmalar. *Route Educational and Social Science Journal*, 3(1), 159-185.
- Demirci, M. (2017). Derleme Sözlüğü'ne Osmaniye, Düziçi Ağzından Katkılar - I. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), 1360-1383.
- Demirci, M. (2017). Osmaniye, Düziçi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 36-44.
- Demirtaş, A. ve Ölker, A. (2019). Elbistan Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri, 16-18 Ekim 2019-Samsun, (s.99-111), Samsun.
- DS-I: Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 1. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS-II: Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 2. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS-III: Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 3. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS-IV: Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 4. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS-V: Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 5. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS-VI: Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 6. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1985): Doğu Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması. (Ed. Osman Aslanapa vd.). *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan* İçinde (s.219-223). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağzıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, M. (2010). Derleme Sözlüğünde Kahramanmaraş Kelimelerinin Dağılımı ve Ses Bilgisi Özellikleri. *Bilig Dergisi*, 0(54), 115-138.
- Erdem, M. D. ve Kirik, E. (2011). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağzıları (Giriş-İnceleme-Metinler)*. Kahramanmaraş İl Özel İdaresi.
- Erdem, M. D. ve Kirik, E. (2012). Elbistan Ağzı (Kahramanmaraş Ağzıları – II). *Turkish Studies*, 7(1), 1043-1072.
- Eren, H. (1990). Sırça Köşkte. *Türk Dili*. 0(Ocak-Şubat, Sayı 457-458), 1-78.
- Eren, H. (2018). *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erten, M. ve Başkan, A. (2016). Bismil Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(2), 67-77.
- Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum İli Ağzıları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Gül, M. (2013). Türkçe Sözlükler Üzerine Bir Deneme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), 505-530.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağzıları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağzıları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Günay, T. (1978). *Rize İli Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güneş, B. (2012). Karşılaştırmalı Ağız Araştırmalarının Önemi ve Türkiye'deki Karşılaştırmalı Ağız İncelemeleri Üzerine Bir Deneme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, 1(4), 20-44.
- Güven, Ö. (2015). Zara (Sivas) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 51(51), 63-77.
- Hayashi, T. (1984). *Dialects on the Eastren Turkish Coast of the Black Sea*. A Preliminary Report, Gengo Kenkyu 85.
- Karahan, L. (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1956). *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Sesbilgisi*. Ankara: DTCF Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1963). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: DTCF Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Bartın ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 23-24(1975-1976), 143-172.
- Kowalski, T. (1931). Osmanisch-Türkische Dialekte, *Enzyklopedie des Islâm IV*, (s. 991-1011).
- Kürkçüoğlu, K. E. (1945). *Urfa Ağzı*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Olcay, T. ve Ercilasun, A. B. (1998). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özalp, A. (2008). *Elbistan Ağzı & Çiçek Köyü Örneği (Kelimeler Deyimler)*. Elbistan: Özgü Yayınları.
- Özdarendeli, N. (2016). Velimeşe Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0(34), 57-79.
- Özgür, C. (2006). Eskişehir Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 52(2004/1), 92-98.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, N.; Baydar, A. ve Baydar, T. (2018). Erzincan Refahiye Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(12), 61-66.
- Telli, B. ve Bulduk, T. (2019). Adıyaman İli ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar: Fiil. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, 0(10), 98-115.
- Teres, E. (2011). Söğüt (Bilecik) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Folklor/Edebiyat*, 0(65), 19-26.
- Tokatlı, S. ve Nas, O. (2016). Anamur Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Diyalektolog- Ağzı Araştırmaları Dergisi*, 0(5), 33-45.
- Yeşilöz, Z. (2013). Nevşehir Lakaplarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(1), 22-27.
- Yıldız, M. Ve Özsoy, Y. (2016). Bartın Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 141-150.

Sözlü Kaynaklar

- K1:** Selver Asıl, 64 yaşında, okur-yazar, Alişar köyü, Derleme T.: 25/11/2020
- K2:** Fatma Kara, 52 yaşında, okuma-yazması yok, Alişar köyü, Derleme T.: 20/11/2020
- K3:** Güllü Şahin, 79 yaşında, ilkökul mezunu, Alembey köyü, Derleme T.:18/11/2020